

Ratko PERIĆ

Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima (1901-2001)*

Spomenica Hrvatskoga zavoda u Rimu, od 1320 stranica hrvatskoga i talijanskoga teksta te slikovnog priloga, sama je po sebi *opus magnum et arduum* - djelo teško i viteško. S obzirom na samu stoljetnicu Zavoda postavlja se spontano pitanje: Ako su Hrvati nazočni i djelatni u Rimu sve tamo od 1441., dakle 560 godina, odakle se onda Hrvatski zavod u Rimu kiti samo prvom stoljetnicom egzistiranja i funkcioniranja?

1. Na tu problematiku u zborniku odgovara bivši jeronimovac dr. don Slavko Kovačić, profesor crkvene povijesti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu, s člankom *Hrvatski zavod u Rimu prije 1901.* na 80 stranica teksta (str. 17-98). Ako je bilo prikladna mjesta da se osnuje nacionalni tridentsko sjemenište za službenike Božje u hrvatskom narodu, to je sigurno bio Sveti Jeronim kao središte organizirana života svih Hrvata izvan domovine. Tu je bila: sikstinska crkva, ilirska kongregacija svećenika i laika, hodočasnički gostinjac i bolnica za nacionalne romare i nacionalni kaptol pape Siksta V., sastavljen od kanonika i nadarbenika *originis et idiomatis illyrici* - hrvatskoga porijekla i jezika. I zaista nastajali su stoljećima više idejni negoli provedbeni projekti o takvu zavodu. Osjetila se prava potreba i nacrt i 1579. i 1589., ali uvijek podi pa padni. A ipak valja istaknuti da je na temelju tridentskih dekreta papa Pio V., sveti, odlučio da gostinjac i bolnica Sv. Jeronima odvoje 200 škuda godišnje za deset dalmatinskih studenata pri Rimskom kolegiju. Osim toga, kroz 25 godina, od 1599. do 1624. dvorana zvana "Sveti Jeronim", u velikom Klementinskom zavodu u Rimu (500 pitomaca), mogla je ugostiti i značajnu skupinu sunarodnjaka koji su došli iz rasformiranoga zavoda iz Loreta (str. 22).

* Tekst s kojim je autor nastupio 17. siječnja 2002. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu prigodom predstavljanja zbornika: J. BOGDAN (prir.), *Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima (1901-2001)*. Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima, Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima, Rim 2001.

U razmaku od stotinu godina, od 1790. do 1891. bila su tri konkretna pokušaja, u isprekidanim odsjecima, da se utemelji i proradi Zavod, ali i to sve s oskudnim ishodima. Nakon što je 1790. papa Pio VI. formalno ustanovio Zavod za studente iz hrvatskoga naroda, nazvan kratko *Ilirski kolegij*, ali nazivan s devet različitih naslova (str. 29-30), prvi je pokušaj trajao 5 godina (1793-1795) sa svega 4 studenta. Taj zavod nikada nije dokinut (str. 87) i stoga je mogao biti reaktiviran u drugom razdoblju od 7 godina (1863-71) s 8 studenata, pod naslovom *Ćirilo-metodski kolegij pri Jeronimu Ilirskomu*, ali u praksi uvijek nazivan *Ilirski zavod* (str. 43). I u trećem periodu trajao je 7 godina (1884-1891) s 10 kolegijalaca, nazvan *Ilirski kolegij pri Sv. Jeronimu* (str. 75).

Prema tomu, u jednomu stoljeću samo 19 plodnih godina s 24 studenta, koji su bili inkardinirani u 11 biskupija (Dubrovnik, Đakovo, Hvar, Kotor, Krk, Osor, Senj-Modruš, Split, Šibenik, Zadar, Zagreb). Od ove dvadeset i četvorice: jedan je umro u Zavodu i pokopan u crkvi (Ivan Sić), jedan je kasnije postao rektor Zavoda (Jakov Čuka), trojica su imenovana biskupima (Roko Vučić u Senju, Anđelko Voršak pomoćni u Đakovu i Vicko Palunko, pomoćni u Splitu), trojica otpuštena iz Zavoda više zbog isteka roka, trojica magistrirala, za četvoricu ni minuciozni Kovačić nije našao životnih podataka, desetorica su postigla doktorate, jedan je kasnije objavio oko 70 znanstvenih radova, od kojih neki i o samomu Zavodu (Luka Jelić).

O papama utemeljiteljima, o Ilirskim zavodima, o rektoru Ruiniju i Črnčiću, o kratkim životopisima pitomaca, o financijskoj podlozi, o bolestima i liječenjima, o stipendijama, o prekomjernim zaprekama, o pogibli- ma od sunarodnjaka, o pogibli- ma u gradu, povjesničar Kovačić pozorno piše i vješto raščljava. On je dopunio i popravio što je mogao popraviti u prethodnim radovima raznih autora, priznaje također vlastite granice u istraživanju po zavodskom arhivu, kao na primjer da nije pronašao sve biografske bilješke kolegijalaca, korisne za ovu prigodu. U svakom slučaju ovo je jedna od do sada najopsežnijih i najozbiljnijih studija o tom periodu pod ovim vidom.

2. Prouku o onom što je neposredno prethodilo i 15 godina pratilo modernu opstojnost Zavoda izložio je također dr. Kovačić na daljnjih 25 stranica (99-124) pod naslovom: *Mučni počeci sadašnjega Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu od preustroja g. 1901. i neslužbenog otvaranja g. 1911. do naglog prekida djelovanja g. 1915.* O tom je Zavodu ovdje i govor.

Datum rođenja i krštenja?

Tri su mu datuma rođenja i tri krsna imena u stotinu godina.

U prvoj formi, nakon što je začet i 12 godina nošen u krilu apostolske vizite (1889-1901), rođen je potajno i gotovo hendikepirano života-

rio, od 1. kolovoza 1901. do ožujka 1902. više u diplomatskom ratu nego u crkvenom miru. Prozvan je *Collegium Hieronymianum pro Chroatica Gente* = Svetojeronimski zavod za hrvatski narod. Onaj "gens" više je pleme nego narod, ali to je *maximum i optimum* što se moglo postići. Međutim, i to je domalo dokinuto.

Drugi put rođen je 7. ožujka 1902.¹ i poživio do srpnja 1971. Nazvan je *Collegium S. Hieronymi Illyricorum*, starinski pseudonim koji je prikrivao pravi hrvatski identitet.

Treći put rođen je 22. srpnja 1971. Nadjenuto mu je ime *Pontificium Collegium Croaticum Sancti Hieronymi*. Pod tim se punim, pravim, crkvenim i narodnim naslovom predstavlja do danas.

Koji mu je otac?

Dva su Sveta Oca: Leon XIII. 1901. i 1902. i Pavao VI. 1971.

Je li slučajno doživljavao kakav progon u djetinjstvu ili mladosti svojoj?

Jest, i to pravi pravcati progon. Prema nekima Kolegij se nije smio ni roditi. Imao je svojih suparnika i u samim svetojeronimskim ustanovama kao što je na priliku kaptol, koji prema riječima prvoga rektora J. Pazmana, u povijesti bijaše "krvnik Hrvatskoga zavoda: tri puta rođen, tri puta zadavljen" (str. 110).

A onda se nižu vanjski neprijatelji obilato i sve obilatije. Ustvari, nakon iscrpnih i uskladenih priprema svih biskupa koji su imali pravo na Sveti Jeronim, poslije diplomatske akcije Svete Stolice koja je željela Zavod i Austro-Ugarske Monarhije koja ga nije htjela, čim je rođen, zabranjeno mu je ne samo ime *pro chroatica gente* nego i samo disanje.

Dok je apostolsko pismo ustanovljenja *Slavorum gentem* bilo u tisku u Rimu, austro-ugarska ambasada zatraži od Svete Stolice da suspendira objavljivanje. I Sveta Stolica doista naredi da se obustavi. Ali tekst je ipak bio objelodanjen u Zagrebu i Sarajevu. Kako? Eto tako što su tiskare u Zagrebu i Sarajevu bile životnije, pa kad su stigle faraonske šifre i Pue, mali se već bio rodio! Međutim, nije prošlo ni mjesec dana u Zavod je razbojnički provalila jedna skupina Italo-Dalmata, koji su ga 29. kolovoza 1901. okupirali, a rektora Pazmana blokirali. Poslije 3 dana i 3 noći, 31. kolovoza,² Zavod je morao biti predan u ruke komesara talijanske vlade. Do mjesec dana, pod diplomatskim tlakom, 4. listopada,³ izručen je u naručje austro-ugarske ambasade pri Svetoj Stolici bez rektorova udjela. Konačno je, nakon sudskih rasprava nemaleni, poslije šest godina predan u crkvene ruke rektora Talijana msgr. Ernesta Lucidija, 3. veljače 1907.⁴

¹ S. KOVAČIĆ, str. 113, kaže: 1903. Vidi str. 415.

² S. KOVAČIĆ, str. 112: 1. rujna 1901. Vidi str. 901.

³ S. KOVAČIĆ, str. 113: 3. listopada 1901. Vidi str. 901.

⁴ S. KOVAČIĆ, str. 116: lipanj 1906. Vidi str. 901.

Prvi rektor novoga i nepostojećega Zavoda, zagrebački svećenik dr. Josip Pazman, na zahtjev austro-ugarske ambasade bio je najprije istjeran iz Rima, a potom ga je talijanska vlada prognala iz Italije (str. 113) u studenome 1901. (str. 114). Trijumfalno je dočekan u Splitu kao Scipion Afrički u Rimu kad je pobijedio Hanibala kod kartaške Zame. Šest ljudi upregli su se u kola i vozili Pazmana Spljetom! Na drugoj strani Jadrana u Rimu, nema Zavoda za primanje svećenika studenata od 1901. do 1911. Potom kao neka nevjerojatna podmornica izvire i u četiri godine počinje ugošćivati svećenike studente. Potom opet nestaje u dubinama mora od 1915. do 1924.

Tko ga je progonio?

Svatko živ, osim Boga i tko se bojao Boga. A među progoniteljima bili su zaista mnogi: austrijska vlada, mađarska ministarstva, talijanski liberali, crnogorski knjaz iz Cetinja potaknut od ministarstava tudašnjih poslova: srpskoga, ruskoga i francuskoga te konačno vlada srpsko-hrvatsko-slovenska iz Beograda.

Ma pretjeruješ?

Ja pretjerujem? A nisu pretjerivale vlade i ambasade? Protivnici Zavoda osjećali su svaki na svoj način svoje duboko dušmanstvo prema Zavodu: Austrija nije željela čuti za slavenski zavod, Ugarska je suzbijala hrvatski naslov, Italija je htjela poniziti Svetu Stolicu s kojom je imala neriješene račune Rimskog pitanja (*Quaestio Romana: 1870-1929*), Crna Gora, vidjevši da je barska nadbiskupija upala u *Slavorum gentem*, htjela je vidjeti u Zavodu srpske kolegijalce, sve uz blagoslov Rusa i Francuza.

Hrvatske državne diplomacije ni u snu. A predstavnici u Carevinskom vijeću u Beču samo gledaju kako im se glasovi gasu. Samo hrvatski biskupi i utemeljitelj Papa i njegovi nasljednici, i naravno, diplomacija Svete Stolice, posebno Državno tajništvo, tajnik kard. Mariano Rampolla, kojemu je prema mišljenju nekih povjesničara car Franjo Josip 1903. uskratio veto na papinski prijesto zbog svetojeronimske afere, lavovski su se borili za prava jedne male a žive Crkve i jednoga maloga a žilavoga naroda.

U travnju 1902. u ime biskupa nadbiskup vrhbosanski Stadler, inzistira pred Papom na povratku naslova *Pro Chroatica gente*. Nadbiskup Stadler, pravaš, odlučio je reći pred Papom, i rekao je: "da on voli da sve imanje naše propane u Rimu nego ime hrvatsko, zato neka ostane pro chroatica gente makar vlada talijanska otela nam vas posjed" (str. 114). Papa je, međutim, znao mudro ravnati situacijom da se spasi i ime i imovina!

U otvaranju Zavoda založio se i papa Pio X., sveti, 1908. godine: "Io vi dico, che io farò il collegio di San Girolamo per i croati" (str. 120). Tri godine kasnije Zavod je zaista i proradio i primio prve svećenike studente. U četiri godine (1911-1915) Zavod je stipendirao osam svećenika:

Alaupovića, Bakovića, Bakšića, Didovića, Magjerca, Marića, Ranta, Severovića. Svi su postigli doktorate u Rimu ili u Innsbrucku.

Možda se autor Kovačić previše pouzdao u *Kroniku* Zavoda, s obzirom na neke datume, umjesto da se strogo pridržava službenih akata, koji su mu mogli biti na raspolaganju. To mu je u ovom članku jedina zamjerka, uza sve ostale aplauze.

3. Prikaz perioda od 1915. do 1928. povjeren je peru dr. Stjepana Razuma, također jeronimovca i povjesničara, koji je rastegnuo svoju građu na 209 stranica (125-334), skupljenu iz arhiva zavodskoga, iz nadbiskupije zagrebačke, iz biskupske konferencije, iz ministarstva vanjskih poslova Italije, iz jugoslavenskoga poslanstva pri Svetoj Stolici, iz radova ambasadora Miroševića-Sorge, Mišetića, rektora Magjerca, dr. Vitezića, dr. Kolareka.

Autor slijedi stranice, dane, osobe, događaje, izvještaje, putove, pljačke, pljenidbe, neočekivane prekretnice, povijesne razrješnice. Pozorno čita memorandume, usmene bilješke, ugovore, priloge, izjave, sporazume, konkordate. Čita i veže. Neuobičajena duljina teksta - mogla je biti komotno knjiga napose - nadoknadena je zaista privlačnim i nada sve napetim prikazom osoba i stvari u tekstu opremljenu sa 728 bilježaka.

Svetojeronimska afera potezala se po međunarodnom tisku, po diplomatskim stolovima, po biskupskim ordinarijatima, a Zavod se ukazuje kao kakva igračka u rukama ili sitniš u džepovima za potkusurivanje ministara, ambasadora, knjaževa, kraljeva i careva.

Tako je Zavod doslovno istrgnut iz odgovornosti rektora Lucidija i predan u ruke grofa Nikole Consiglia, komesara talijanske vlade, ili još točnije ministarstva unutrašnjih poslova i ministarstva pomilovanja i pravde i bogoštovlja, i to od 21. ožujka 1919. do 22. svibnja 1921.

Zatim je prešao u ruke Pietra Galeazzija, komesara iste vlade: od 4. lipnja 1921. kroz osam daljnjih mjeseci do komesarove smrti.

Odatle dopada u ruke trećega povjerenika, kavalira Allesandra Cioffija degli Atti, od 27. veljače 1922. do 1924., sve pred iskočenim očima msgr. Lucidija, koji će 20. prosinca 1923. biti ubrojen u Kardinalski zbor.

Na temelju Riječkoga ugovora između Pašića i Mussolinija, od 27. veljače 1924., Zavod preuzima Vojislav Antonijević, ambasador Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pri Svetoj Stolici, 1. travnja 1924. i drži ključeve u džepu mjesec i pol dana.

Srbin Antonijević prebacuje Hrvatski zavod u ruke jugoslavenskoga Hrvata dr. Josipa Smodlake, ambasadora iste Kraljevine pri Svetoj Stolici. On, po rođenju Imoćanin, a po smrti Splićanin, otići će najdalje pa će sam na svoju ruku preimenovati Zavod u: *Collegio nazionale jugoslavo*. Ali neće ni tu stati: upravitelj Zavoda Smodlaka iznajmljuje samomu sebi kao

veleposlaniku jugoslavenskoga poslanstva više prostorija Zavoda, tako da na ugovoru o najmu stoje dva potpisa istog imena: administrator Smodlaka i ambasador Smodlaka (str. 177-178). Uostalom, on je bio pravnik, pa nema se što tu prigovarati!

Uto Bog daje, pa pade ko iz neba i ljubljanski biskup Bonaventura Jeglič tražeći 24. travnja 1924. dio Zavoda za Slovence (str. 191-193). Sveta Stolica odgovara: *Negative* (str. 292).

Na prijedlog jugoslavenskoga poslanstva Kraljevine SHS pri Svetoj Stolici (str. 199-200) Zavod prelazi malo pomalo u ruke novoga rektora msgr. Giovannijski Biasiottija, kojega je imenovao papa Pio XI., na temelju *Slavorum gentem*, čini se na sugestiju ambasadora, odnosno savjetnika msgr. Nikole Moscatella, Hvaranina, a bez savjetovanja s hrvatskim biskupima (str. 199). Biskupi predlažu barem vicerektora dr. Marka Alaupovića iz Sarajeva (str. 203). Ali je na tu službu kardinal protektor već bio imenovao dr. Ivana Butkovića iz Krka, sve na prijedlog jugoslavenskoga poslanstva ili barem kako se ono samo hvali (str. 201).

Rektor Biasiotti na svršetku akademske godine 1924/25. u sporazumu s protektorom Zavoda kard. Vincenzom Vannutellijem, nakon što se našao u sukobu sa svećenicima studentima, najviše zbog nekakve nesretne bijele kave, otpušta iz Zavoda preko 60% studenata, tj. četvoricu od šestorice nazočnih. Nekima nije dao ni da slave svete mise ni da završe doktorate. Sve bez ikakva obavještenja njihovih biskupa.

Uto dojezdi biskupska komisijska trojka: Bauer iz Zagreba, Bonefačić iz Splita i Akšamović iz Đakova. Upute se u vatikanske dvore i uzimaju u obranu svećenike pred papom Piom XI.

Njegova Svetost šalje dvojicu svojih izaslanika da svrgnu rektora Biasiottija i vicerektora Butkovića, 7. studenoga Jubilarne 1925., a objave imenovanje rektora msgr. Beniamina Nardonea.

Mons. Nardonea ne prihvaća srpsko-hrvatsko-slovenski ambasador Smodlaka, koji, izgubivši diplomatske živce, razbija vrata zavodskoga rektora i otima zavodsku kasu i dokumentaciju. Rektor Nardone ostaje dva mjeseca u zavodskom zatvoru (s. 265) i tri godine bez administracije. Sva svjetska štampa, i masonska i katolička, na nogama. O Zavodu raspreda šiš i goliš.

U međuvremenu nadbiskup zagrebački, msgr. Antun Bauer, daje po belaju priopćenje za javnost o svrgavanju zavodskih poglavara. Ex-ректор Biasiotti, osjetivši se uvrijeđenim, podiže tužbu protiv nadbiskupa Bauera na Svetu Rimsku Rotu. Odvjetnici trljaju ruke, sastavljaju se tužbe, sazivaju se stranke, daju se svjedočanstva, polažu novci na banak. Papa intervenira i blokira broku i sramotu (str. 283-290).

Ali ne blokira ambasadora Smodlaku koji na vlastitu odgovornost ravna Zavodom do svoga odlaska /svršetak 1925. ili početak 1926. (str. 175-176) ili ljeto 1926.⁵ (str. 176 i 295)/, a stipendije Zavodu teku iz kase Svete Stolice, što će kasnije biti uredno vraćeno.

Što je zapravo tražio Smodlaka za srpskoga radikala Nikolu Pašića, predsjednika vlade u Beogradu:

- da se s crkve i sa Zavoda sv. Jeronima sastruže državno znakovlje Austro-Ugarske Monarhije i stave zastave i grbovi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca;

- da se u crkvi sv. Jeronima slavi sveta liturgija s molitvom za kralja i uvijek s počasnim mjestom za njegova ambasadora;

- da rektor i vicerektor budu imenovani u dogovoru s Beogradom;

- da u ekonomskom vijeću Zavoda budu dva člana koje će imenovati jugoslavenska ambasada pri Svetoj Stolici (str. 188).

Smodlakin nasljednik Jevrem Simić izložit će Svetoj Stolici zahtjeve svoje beogradske vlade u 15 točaka ljeti 1927. (str. 296-299).

U svakom slučaju konačna primopredaja u crkvene ruke imovine i administracije Zavoda događa se 18. srpnja i 18. kolovoza 1928. (zabuna je godina 1925 - str. 317), kao što, bez zabune, stoji na istoj stranici (317) i na stranicama (321-331).

Misericordiae Domini, quia non consumpti sumus, - Milost je Gospodnja da nismo sprženi, rekao bi don Slavko citirajući Jeremijine Tužbalice - *Tuž 3,22* (str. 123)!

4. Prof. dr. Grgo Grbešić, također jeronimovac i povjesničar, svećenik dakovačke biskupije, prosljedio je opis Zavoda od 1928. do 1945. (str. 335-351). Period je označio novi rektor, msgr. Juraj Magjerec, zagrebački svećenik, s podizanjem nove zgrade zavodske s troškom od 9 milijuna lira (str. 342)⁶ koje su se namaknule prodajom šest zavodskih kuća, uštedevinama, kreditima *de Propaganda Fide*. Radovi su završeni u godini dana, 1938/39. (str. 344). Dodajmo i ovu. Kralj Vittorio Emanuele III. ovako je izdao akt o gradnji Zavoda: "Odlučili smo i odlučujemo. Institut Sv. Jeronima Ilirskoga, sa sjedištem u Rimu, ovlašten je kupiti od Rimske Uprave dio građevinskoga zemljišta smještena iza crkve sv. Jeronima

⁵ K. MILUTINOVIĆ, *Spomen na velikog borca i rodoljuba. Povodom proslave stogodišnjice rođenja Josipa Smodlake*, u: *Politika* (Beograd), 7. prosinca 1969. kaže: "On je nastojao da izdejstvuje sporazum da starodrevni hrvatski zavod sv. Jeronima bude ustupljen Jugoslaviji, ali je ubrzo došao u sukob sa Vatikanom i uložio je diplomatski protest. Pašićeva vlada je dezavuisala Smodlaku i premestila ga u Berlin 1926."

⁶ D. BOBOVEC, str. 473, kaže da je potrošeno: 11.000.000 lira.

Slovinskoga u Rimu, Via Ripetta, koje će služiti za gradnju sjedišta pripadnoga nacionalnoga jugoslavenskoga Zavoda”⁷ (str. 377). *Illirico, Schiavone, Jugoslavo!* Nigdje Hrvata, nigdje junaka...

Za vrijeme rata rektor se Magjerec našao između dvije žerave, Zagreba i Beograda, ne bez prstiju nekih njegovih studenata. Govorilo se i o njegovu svrgavanju, nakon što su mu ustaške vlasti oduzele putovnicu. Još nam je i ta trebala!

Na kraju i jedna lokal-patriotska: U svojoj stoljetnici Zavod je stipendirao dvadesetoricu postdiplomaca Hercegovaca - jeronimovaca.

Ima li kakve sličnosti ta situacija s današnjom hrvatskom pozicijom u okviru hrvatskoga naroda?

Odgovor: I danas ti je pravi i autentični prijatelj u svijetu uglavnom Sveti Otac - Petar naših dana i Petrova Stolica.

⁷ Vidi u Zborniku, str. 377: “Abbiamo decretato e decretiamo. L’Istituto di s. Gerolamo degli Illirici, con sede in Roma, è autorizzato ad acquistare dal Governatorato di Roma una zona di suolo edificatorio posta a tergo della Chiesa di S. Girolamo degli Schiavoni, da servire per la costruzione della sede del dipendente Collegio Nazionale Iugoslavo.” (sic!)